

мр Ивана РАКИЋ
стипендиста Министарства просвете и науке
докторант Правног факултета Универзитета у Београду

ПРАВО ПРВОГ ИЗДАВАЧА СЛОБОДНОГ ДЕЛА

Резиме

У раду се анализира право првог издавача слободног дела – ново сродно право које је у српско право уведено 2004. године, по уледу на Директиву Савета ЕУ о хармонизацији закона права ауторског права и одређених сродних права из 1993. године. Српски Закон о ауторском и сродним правима и Директива ЕУ предвиђају да лице које, по истеку имовинских права аутора, први пут законито изда или на други начин саопшти јавности дело које пре тога није било издато има имовинска права која одговарају имовинским правима аутора. То значи да ће издавач стешити ова права само ако објави дело које више није предмет ауторског правне заштите, ако објави дело које пре тога није било издато и када први пут законито изда или саопшти јавности ово дело. Његова права трају 25 година од дана првог издавања или првог саопштавања дела јавности на други начин.

Увођење права првог издавача је важно за власнике примерака ауторских дела, за издаваче и други лица која саопште дело јавности, будући да они нису мотивисани да објаве таква дела уколико не могу да заштите своја улања. То је ирилика и за приватне колекционаре, музеје и галерије, иако морају да буду опрезни ириком омоућавања ириситија својим колекцијама, како не би изгубили своја права. Увођење права је такође и у оштем интересу, јер одстиче објављивање и ширење стварих необјављених ауторских дела.

Кључне речи: први издавач, слободно дело, сродна права, интелектуална својина.

I Уводне напомене

Право првог издавача слободног дела је ново сродно право које је у српско право уведено Законом о ауторском и сродним правима из 2004. године,¹ као део свеобухватног процеса усклађивања права интелектуалне својине са правом Европске уније. Реч је о праву које је уређено по угледу на истоветно право предвиђено Директивом Савета ЕУ о хармонизацији рока трајања ауторског права и одређених сродних права из 1993. године² и које је задржано и у новом Закону о ауторском и сродним правима из 2009. године, у чл. 141.³ Право првог издавача пружа заштиту лицима која први пут издају или на други начин саопште јавности дело које до тада није било издато, а чији рок трајања ауторскоправне заштите је истекао. Наиме, лице које, по истеку имовинских права аутора, први пут законито изда или на други начин саопшти јавности дело које пре тога није било издато има имовинска права која одговарају имовинским правима аутора и која трају 25 година од дана првог издавања или првог саопштавања јавности на други начин.

У право Европске уније, право првог издавача је уведено Директивом из 1993. године, не само са циљем увођења јединственог рока трајања заштите, већ и са циљем усклађивања права држава чланица које су различито регулисале заштиту старих необјављених дела након њиховог објављивања.⁴ Пошто у Директиви нису прихваћени рокови трајања ауторског права који се рачунају од дана првог објављивања дела после смрти аутора, одлучено је да се као компензација уведе право првог издавача слободног дела (тзв. *publication right*), које се заснивало на сличном праву које је постојало у немачком праву (тзв. *editio princeps*).⁵ Право је предвиђено и новом директивом Европског парламента и Савета из 2006. године, која је заменила Директиву из 1993. године.⁶

1 Службени лист СЦГ, бр. 61/2004.

2 Council Directive 93/98/EEC of 29 October 1993 harmonizing the term of protection of copyright and certain related rights, *Official Journal*, бр. L. 290/1993.

3 Службени гласник РС, бр. 104/2009, даље у фуснотама: ЗАСП.

4 Kevin Garnett et al., *Copinger and Skone James on Copyright*, vol. 1, London, 1999, стр. 900 (наведено према: Simon Stokes, *Art and Copyright*, Oxford – Portland, 2001, стр. 60, фуснота 160; Anthony R. Reese, „Public but Private: Copyright’s New Unpublished Public Domain“, *Texas Law Review*, vol. 85, бр. 3/2007, стр. 633–634).

5 Dirk Visser, „Council Directive 93/98/EEC of 29 October 1993 harmonizing the term of protection of copyright and certain related rights“, у: Thomas Dreier, P. B. Hugenholtz (уредници), *Concise European Copyright Law*, Alphen aan den Rijn, 2006, стр. 297.

6 Directive 2006/116/EC of the European Parliament and of the Council of 12 December 2006 on the term of protection of copyright and certain related rights (codified version), *Official Journal*, бр. L. 372/2006.

II Значај увођења права

Смисао заштите коју пружа право првог издавача јесте омогућавање издавачима и другим привредним субјектима да заштите своја улагања поводом објављивања слободних дела, због чега им се даје искључиво право да одлучују о сваком облику економског искоришћавања дела које су издали или на други начин саопштили јавности. Полази се од тога да лице које прво проведе време и потроши новац за откривање и објављивање старих дела треба да буде награђено на неки начин, и то стицањем новог економског права сличног ауторском праву.⁷ Стицањем права која одговарају имовинским правима аутора, први издавач је у могућности да забрани другим лицима да искоришћавају дело које је он објавио и да их спречи да на тај начин остварују имовинску корист. Уколико оваква заштита не би постојала, друга лица би након објављивања дела могла слободно да га искоришћавају, пошто се ради о делу које се налази у јавном домену и које свако може користити без ограничења, уз поштовање моралних права аутора. Први издавач, према томе, не би могао да оствари целокупну имовинску корист од објављивања дела, јер би његови приходи били умањени због конкурентског понашања других издавача или лица која на други начин искоришћавају дело. То значи да он не би био мотивисан да дело уопште објави, јер не би могао да поврати уложена средства нити да оствари одговарајућу добит.

Пошто су трошкови првог издавања или саопштавања дела изузетно високи, први издавач или лице које на други начин саопшти дело јавности мора да обезбеди значајна материјална средства како би предузео све неопходне радње у вези са објављивањем дела. Пре свега, он сноси трошкове откривања ауторских дела, уколико самостално или уз ангажовање истраживача врши претраживање одређених јавних институција како би пронашао дела која се могу објавити. Истраживачи или ове институције могу као накнаду за своје услуге да траже и део прихода од првог издавања или саопштавања дела. Затим, уколико није власник примерка ауторског дела, издавач сноси трошкове његовог стицања ако мора од власника да купи примерак дела или да плати одређену накнаду зато што му је омогућен приступ делу. На крају, издавач сноси трошкове заштите и чувања дела, трошкове припремања дела за објављивање, као и трошкове самог објављивања.⁸

Конкуренти првог издавача или лица које на други начин саопшти дело јавности налазе се у повољнијем положају, јер су њихови трошкови много нижи и обично се односе само на објављивање дела.

7 Peter Wienand, Anna Booy, Robin Fry, *A Guide to Copyright for Museums and Galleries*, London – New York, 2000, стр. 70.

8 Вид. А. R. Reese, *нав. чланак*, стр. 653.

Због тога су издавачи, власници примерака ауторског дела (нпр. приватни колекционари, музеји, галерије, архиви) и други привредни субјекти и јавне институције често незаинтересовани да први издају или саопште јавности дело које се налази у јавном домену и које није издато. Уколико процене да ће њихови интереси бити повређени и да ће трошкови објављивања бити виши од добити коју могу остварити, они ће одлучити да се не упуштају у ризична улагања и да не објаве дело. Зато се може закључити да увођење права првог издавача представља важан подстицај за издаваче и лица која на други начин саопште дело јавности.

Међутим, регулисање права првог издавача је и у општем интересу, јер се заштитом имовинскоправних интереса првог издавача и лица која на други начин саопште дело јавности директно подстиче објављивање дела из области књижевности, уметности и науке, а у интересу друштвене заједнице је да таква дела буду објављена. Објављивањем ауторских дела шире се идеје које представљају инспирацију другим ауторима за стварање нових дела, успоставља се својеврсна комуникација међу људима и унапређује друштво у културолошком, образовном и научном смислу, тако да је друштвена заједница заинтересована да ова дела буду доступна јавности и слободна за коришћење. На тај начин увођење права првог издавача доприноси развоју свих облика духовног стваралаштва и заштити општих интереса.⁹

III Услови за стицање права првог издавача

На основу законске дефиниције права првог издавача могу се издвојити три услова које први издавач или друго лице мора да испуни да би стекло права која одговарају имовинским правима аутора. Прво, издавач мора да објави дело које више није предмет ауторскоправне заштите; друго, он мора да објави дело које пре тога није било издато; и треће, он ће уживати заштиту само ако први пут законито изда или саопшти дело јавности.

Први услов се односи на захтев да се изда или саопшти јавности *слободно дело* – дело које је пало у јавни домен и постало опште добро. То значи да је неопходно да је истекао рок трајања имовинских права аутора, односно да је од смрти аутора прошло најмање 70 година.¹⁰ Пошто

9 „Увођење права првог издавача јесте признање да је ширење ауторских дела кључни елемент увећања културног богатства друштва.“ – Helen Simpson, David Booton, „The New Publication Right: How will it affect Museums and Galleries?“, *Art, Antiquity and Law*, vol. 2, бр. 3/1997, стр. 285.

10 Имовинска права аутора трају за живота аутора и 70 година после његове смрти (чл. 102 ст. 1 ЗАСП). Имовинска права коаутора престају по истеку 70 година од

се говори о *истеку* имовинских права аутора, подразумева се да су ова права била установљена и да је дело било заштићено ауторским правом. То даље значи да предмет заштите права првог издавача не може бити дело које никада није било предмет ауторскоправне заштите,¹¹ па се не може прихватити мишљење да није битно да ли је у време настанка дело било заштићено и да ли је таква заштита уопште постојала. Према овом мишљењу, израз „по истеку имовинских права аутора“ не значи да је ауторскоправна заштита морала било када постојати, тако да предмет заштите права првог издавача могу бити и дела која никада нису била заштићена ауторским правом зато што у време настанка дела таква заштита није постојала (нпр. римске скулптуре).¹²

Међутим, дела која никада нису била предмет заштите ауторског права не могу бити предмет заштите права првог издавача и због тога што систем заштите и начин њиховог коришћења могу бити уређени другим прописима, нпр. Законом о културним добрима.¹³ Реч је о делима од општег интереса која уживају посебну заштиту, као и о делима за која се претпоставља да имају својства од посебног значаја за културу, уметност и историју.¹⁴

Да би се утврдило да ли је дело икада било заштићено ауторским правом, потребно је утврдити када је дело настало, прописе који су тада били на снази, као и прописе којима су касније регулисана права аутора.¹⁵ Приликом овог утврђивања могу настати одређени проблеми ако су аутор и време настанка дела непознати (нпр. у случају појединих дела из музејских колекција) или ако је познат аутор, али не и време његове смрти.¹⁶

смрти коаутора који је последњи умро (чл. 103 ст. 1 ЗАСП). За филмско дело рок трајања ауторског права истиче 70 година од смрти режисера, сценаристе, аутора дијалога или композитора музике посебно компоноване за филм, зависно од тога ко од њих последњи умре (чл. 104 ст. 2 ЗАСП). За дела за која се рок заштите не рачуна од смрти аутора или коаутора, а која нису законито објављена током 70 година од њиховог настанка, заштита престаје истеком тог рока (чл. 105 ЗАСП).

11 Исто и Lionel Bently, Brad Sherman, *Intellectual Property Law*, New York, 2001, стр. 153; Hugh Jones, Christopher Benson, *Publishing Law*, London – New York, 2002, стр. 57; Н. Simpson, D. Booton, *нав. чланак*, стр. 287; S. Stokes, *нав. дело*, стр. 60, фуснота 160; P. Wienand et al., *нав. дело*, стр. 72.

12 D. Visser, *нав. чланак*, стр. 298.

13 *Сл. ил. РС*, бр. 71/1994.

14 Закон о културним добрима, чл. 2 и 4.

15 Први национални законски пропис из области ауторског права је Закон о заштити ауторског права, усвојен 1929. године, у време Краљевине Југославије. Србија до тада није имала прописе о ауторском праву, а на територији старе Југославије су се примењивали аустро-угарски прописи.

16 Н. Simpson, D. Booton, *нав. чланак*, стр. 286.

Закон не издваја поједине врсте ауторских дела која могу бити предмет заштите права првог издавача, тако да ће заштиту уживати свако дело које испуњава услове предвиђене Законом, односно ако се може сматрати ауторским делом.¹⁷ У енглеском праву је изричито предвиђено да ће се за потребе права првог издавача ауторским делом сматрати књижевно, драмско, музичко, уметничко и филмско дело.¹⁸

Други услов за стицање права првог издавача односи се на издавање или саопштавање јавности до тада *неиздајној* дела. Закон не предвиђа посебну дефиницију неиздатог дела које може бити предмет заштите права првог издавача, већ упућује на одредбе о издавању ауторског дела. Према Закону, ауторско дело је издато кад су примерци дела пуштени у промет од стране аутора, односно лица које је он овластио, у броју који, имајући у виду врсту и природу дела, може да задовољи потребе јавности. Дело ликовне уметности се сматра изда-

17 Ауторско дело је оригинална духовна творевина аутора, изражена у одређеној форми, без обзира на његову уметничку, научну или другу вредност, његову намену, величину, садржину и начин испољавања, као и допуштеног јавног саопштавања његове садржине. Ауторским делом сматрају се, нарочито: 1) писана дела (књиге, брошуре, чланци, преводи, рачунарски програми у било којем облику њиховог изражавања, укључујући и припремни материјал за њихову израду и др.); 2) говорна дела (предавања, говори, беседе и др.); 3) драмска, драмско-музичка, кореографска и пантомимска дела, као и дела која потичу из фолклора; 4) музичка дела, са речима или без речи; 5) филмска дела (кинематографска и телевизијска дела); 6) дела ликовне уметности (слике, цртежи, скице, графике, скулптуре и др.); 7) дела архитектуре, примењене уметности и индустријског обликовања; 8) картографска дела (географске и топографске карте); 9) планови, скице, макете и фотографије; 10) позоришна режија (чл. 2 ЗАСП). Незавршено ауторско дело, делови ауторског дела, наслов ауторског дела, прераде ауторских дела сматрају се ауторским делом ако испуњавају услове из члана 2 став 1 Закона (чл. 3 ст. 1 и чл. 4 ст. 1 ЗАСП). Ауторским делом сматра се и збирка, која с обзиром на избор и распоред саставних делова, испуњава услове из члана 2 став 1 Закона (енциклопедија, зборник, антологија, изабрана дела, музичка збирка, збирка фотографија, графичка мапа, изложба и сл.). Ауторским делом се сматра и збирка народних књижевних и уметничких творевина, као и збирка докумената, судских одлука и сличне грађе, која с обзиром на избор и распоред саставних делова испуњава услове из члана 2 став 1 Закона. Збирком се сматра и база података, без обзира да ли је у машински читљивој или другој форми, која с обзиром на избор и распоред саставних делова, испуњава услове из члана 2 став 1 Закона (чл. 5 ЗАСП). Ауторскоправном заштитом нису обухваћене опште идеје, поступци, методе рада, или математички концепти као такви, као и начела, принципи и упутства који су садржани у ауторском делу. Не сматрају се ауторским делом: 1) закони, подзаконски акти и други прописи; 2) службени материјали државних органа и органа који обављају јавну функцију; 3) службени преводи прописа и службених материјала државних органа и органа који обављају јавну функцију; 4) поднесци и други акти у управном или судском поступку (чл. 6 ЗАСП).

18 Уредба о ауторском и сродним правима из 1996. године (The Copyright and Related Rights Regulations), *Statutory Instrument*, бр. 2967/1996, 2498/2003, чл. 16(7).

тим и онда кад је оригинални примерак, или најмање једна копија дела учињена трајно приступачном јавности од стране аутора, односно лица са његовом дозволом (чл. 7 ст. 3–4).¹⁹ Оваква дефиниција је у складу са Директивом ЕУ, иако Директива говори о необјављеним делима (*unpublished works*). Наиме, Директива усваја неке основне принципе и појмове предвиђене Бернском конвенцијом за заштиту књижевних и уметничких дела, па и појам објављивања треба тумачити у смислу Бернске конвенције, као издавање дела. Према Конвенцији (чл. 3 ст. 3), под објављеним делима треба подразумевати дела издата са пристанком њихових аутора, без обзира на начин израде њихових примерака, ако је стављање на располагање ових примерака било такво да задовољава потребе јавности, водећи при том рачуна о природи дела. Приказивање неког драмског, драмско-музичког или кинематографског дела, извођење неког музичког дела, јавно рецитовање књижевног дела, пренос или радио-дифузија књижевних или уметничких дела, изложба неког уметничког дела и изградња неког архитектонског дела – не представљају објављивање.²⁰ Због тога и Директиву треба тумачити тако да се под објављивањем сматра стављање дела на располагање јавности – његово умножавање и пуштање у промет.²¹

Предмет заштите права првог издавача у енглеском праву је такође претходно необјављено дело, али се за потребе права првог издавача примењује посебна дефиниција објављивања под којим се подразумева свако чињење дела доступним јавности, а нарочито стављање примерака дела у промет; стављање дела на располагање посредством електронских система за претраживање информација; давање примерака дела у закуп или на послугу; извођење, излагање или представљање дела јавности; или саопштавање дела јавности.²² То значи да се дефиниције из Директиве и енглеског права разликују и да предмет заштите у енглеском праву може бити само дело које никада није на било који начин саопштено јавности.²³

19 У оквиру појма ауторског дела предвиђене су и дефиниције објављеног дела и дела које је саопштено јавности. Ауторско дело је објављено кад је, на било који начин и било где у свету, први пут саопштено јавности од стране аутора, односно лица које је он овластио. Ауторско дело је саопштено јавности ако је учињено доступним већем броју лица која нису међусобно повезана родбинским или другим личним везама (чл. 7 ст. 1–2 ЗАСП).

20 Као извор је корићен Закон о ратификацији Бернске конвенције за заштиту књижевних и уметничких дела (Сл. л. СФРЈ, бр. 14/1975).

21 D. Visser, *нав. чланак*, стр. 298; S. Stokes, *нав. дело*, стр. 60, фуснота 161. Пошто Закон дефинише право првог издавача по узору на Директиву, остале услове из Директиве и Закона треба тумачити на исти начин.

22 The Copyright and Related Rights Regulations, чл. 16(2).

23 Исто и S. Stokes, *нав. дело*, стр. 60, фуснота 161. Вид. и Kevin Garnett et al., *нав. дело*, поглавље 17 и Hugh Laddie et al., *The Modern Law of Copyright and Design*, London,

Захтев да дело не сме бити издато односи се на све време до првог издавања или саопштавања на други начин, што значи да дело не сме бити издато како за време трајања ауторскоправне заштите, тако и по истеку имовинских права аутора. Ипак, у теорији је изражено мишљење да је могуће да дело буде издато за време трајања имовинских права аутора и да ужива заштиту на основу права првог издавача уколико га први издавач након истека ауторскоправне заштите први пут објави као *слободно дело*.²⁴ Међутим, овакво тумачење се не може прихватити, јер је смисао права првог издавача подстицање објављивања дела која никада нису била издата, како би се она учинила доступним јавности. Било би неоправдано поново омогућити остваривање користи од искључивог економског искоришћавања дела, јер су аутор и претходни издавач ту могућност већ искористили, а издато дело ставили на располагање јавности.

Уколико се деси да је након истека имовинских права аутора дело било издато, али незаконито (нпр. дело је издато без сагласности власника примерка дела или је примерак стечен незаконито), поставља се питање на који начин ће то утицати на стицање права првог издавача. Лице које је издало дело неће имати никаква права, јер није законито издало дело, али у Закону није прописано да ли ће због тога власник примерка дела бити лишен могућности да ужива заштиту ако први законито објави дело. Ипак, у таквој ситуацији требало би сматрати да дело није било издато, тако да власник примерка дела или лице које на основу његове сагласности објави дело може стећи право првог издавача. У енглеском праву је изричито прописано да се сматра неовлашћеном било која радња учињена без сагласности власника примерка дела,²⁵ тако да лице које први пут законито објави дело неће изгубити своје право због претходно неовлашћеног објављивања дела.

Пошто Закон само захтева да дело није издато, а не и да није саопштено јавности, заштиту може уживати и дело које је нпр. било само објављено или на други начин саопштено јавности, а није претходно издато.²⁶ У супротном би први издавач или друго лице било ускраћено за заштиту, што је неоправдано, јер само објављивањем или саопштавањем

2000, vol. 1, поглавље 11 (наведено према: S. Stokes, *нав. дело*, стр. 60, фуснота 161).

24 Слободан М. Марковић, Зоран Миладиновић, *Ауторско право и сродна права*, Крагујевац, 2008, стр. 237.

25 The Copyright and Related Rights Regulations, чл. 16(3).

26 Исто и С. М. Марковић, З. Миладиновић, *нав. дело*, стр. 237. Супротно Димитрије Милић, *Коментари Закона о ауторском и сродним правима*, Београд, 2005, стр. 198; Светислав Вуковић, *Коментари закона о интелектуалној својини*, Београд, 2009, стр. 184; Катарина Дамњановић, Владимир Марић, *Интелектуална својина*, Београд, 2009, стр. 125.

јавности дело није учињено трајно доступним јавности, а у интересу друштвене заједнице је да се и таква дела издају или поново саопште јавности. Тиме се потврђује да је смисао увођења права првог издавача не само заштита интереса лица која објаве дело, већ и подстицање објављивања дела која до тада нису било издата. Овакву могућност не пружа енглеско право због посебне дефиниције објављивања, тј. због услова да предмет заштите може бити само дело које никада није објављено.

Испуњавање трећег услова за стицање права првог издавача значи да заштиту ужива само лице које *први њих законично* изда или саопшти дело јавности које до тада није било издато. Уколико постоји више примерака дела, право се стиче када се први пут објави било који од тих примерака, односно право стиче оно лице које прво објави свој примерак, уколико се примерци дела налазе код различитих лица. Довољно је, према томе, да се дело на било који начин саопшти јавности, али то мора бити учињено законито и први пут након истека имовинских права аутора.

Иако Закон и Директива не предвиђају дефиницију законитог објављивања, требало би ускратити заштиту лицу које је незаконито или несавесно стекло примерак дела (нпр. крађом, силом, преваром, злоупотребом поверења) или које је објавило дело без сагласности власника примерка дела,²⁷ односно које није добило сагласност да примерак дела искоришћава на начин који представља објављивање дела. Енглеско право, као што је већ наведено, предвиђа да се сматра неовлашћеном било која радња учињена без сагласности власника примерка дела,²⁸ па се неовлашћеним објављивањем може сматрати објављивање без сагласности власника примерка дела или објављивање дела чији је примерак стечен незаконито или несавесно.

IV Садржина права

Испуњавањем услова за стицање права првог издавача, лице које објави дело стиче права које одговарају имовинским правима аутора. То значи да се не може стећи ниједно морално право, што је и разумљиво, јер лице које објави дело није аутор дела. Овим правом се штите интереси одређеног издавача или других лица, а не интереси аутора, тако да је реч о економском праву чија функција је да се првом издавачу или другом лицу које саопшти дело јавности обезбеди искључиво право да економски искоришћава дело које је објавио, као и дела настала преградом тог дела.

27 Исто и D. Visser, *нав. чланак*, стр. 298.

28 The Copyright and Related Rights Regulations, чл. 16(3).

Ово овлашћење је исто као и овлашћење аутора да дозволи или забрани искоришћавање свог дела и обухвата следећа имовинска права:

- 1) право на бележење или умножавање дела у целости или делимично на било који телесни или бестелесни, трајни или привремени, посредни или непосредни начин;
- 2) право стављања примерака дела у промет;
- 3) право давања примерака дела у закуп;
- 4) право давања примерака рачунарског програма на послугу;
- 5) право извођења;
- 6) право представљања;
- 7) право преношења извођења или представљања;
- 8) право емитовања;
- 9) право реемитовања;
- 10) право на јавно саопштавање, укључујући интерактивно чињење дела доступним јавности, жичним или бежичним путем, на начин који омогућује појединцу индивидуални приступ делу са места и у време које он одабере;
- 11) право на прилагођавање, аранжирање и другу измену дела;
- 12) право јавног саопштавања дела које се емитује на јавним местима као што су возила јавног саобраћаја, ресторани, чекаонице и сл. путем техничких уређаја као што су радио апарат или телевизор;
- 13) право јавног саопштавања дела са носача звука или слике уз помоћ техничких уређаја за репродуковање звука, односно слике.²⁹

Поред ових права, лица која су објавила дела за која се, с обзиром на њихову природу, може очекивати да ће бити умножавана за личне некомерцијалне потребе на носаче звука, слике и текста (књижевна, музичка, филмска и др.) имају право на посебну накнаду од увоза, односно продаје техничких уређаја и празних носача звука, слике и текста за које се оправдано може претпоставити да ће бити коришћени за такво умножавање.³⁰

На право првог издавача сходно се примењују одредбе Закона о ограничењима и исцрпљењу ауторског права,³¹ као и одредбе о преносу ауторског права, јер је право првог издавача преносиво право.³²

29 ЗАСП, чл. 20–33.

30 ЗАСП, чл. 39.

31 ЗАСП, чл. 144.

32 ЗАСП, чл. 145.

Право првог издавача слободног дела је ограничено и траје 25 година од дана првог издавања или првог саопштавања јавности на други начин.³³ Прихватајући стандарде предвиђене Директивом, законодавац је прихватио и рок трајања права првог издавача, иако ће то вероватно финансијски оптеретити домаће кориснике страних ауторских дела, пошто је Србија много више увозно орјентисана када је реч о ауторским делима него извозно.³⁴ Ипак, сматра се да је то оптималан рок трајања заштите, јер први издавач има довољно времена да економски искоришћава дело, а друштвена заједница није предуго лишена могућности да слободно искоришћава дело, мада је у њеном интересу да дело што пре постане опште добро.

V Практичне последице увођења права првог издавача

Под претпоставком да су испуњени сви неопходни услови, право првог издавача се аутоматски стиче у моменту издавања дела или саопштавања дела јавности на други начин, без обавезе да се испуне било какви додатни услови формалне или процедуралне природе. Довољно је да се дело законито саопшти јавности, па да лице које је дело саопштило стекне искључиво право да забрани или дозволи другом лицу искоришћавање дела.

Међутим, прихватање принципа да се заштита одобрава без формалности може у пракси створити одређене проблеме за власнике примерка ауторског дела или лица у чијој се државини тај примерак налази уколико пре саопштавања дела омогуће другим лицима приступ примерку дела и дозволе им да на одређени начин искоришћавају дело. Уколико би такво искоришћавање представљало истовремено и саопштавање дела јавности, право првог издавача стиче лице које је користило дело, јер га је саопштило јавности, а не власник или држалац примерка дела. Наиме, сагласност за искоришћавање дела не мора бити у писаној форми, тако да је довољно да је власник или држалац дозволио искоришћавање на начин који се сматра саопштавањем дела јавности, а да истовремено није изричито захтевао да се након саопштавања дела право првог издавача пренесе на њега. Да власник или држалац не би изгубио своје право, неопходно је уговорити овакво објашњење, јер право првог издавача стиче оно лице које први пут изда или на други начин саопшти дело јавности.

Овакви проблеми могу посебно настати у следећим примерима стицања права првог издавача:

33 ЗАСП, чл. 147. ст. 6.

34 Весна Бесаровић, *Интелектуална својина: индустријска својина и ауторско право*, Београд, 2005, стр. 309.

- 1) када приватни колекционар, музеј или галерија (као власник неке старе слике или другог дела ликовне уметности) дозволи телевизији да сними слику и да, пре него што слика буде негде изложена, емитује прилог о томе – право стиче телевизија која ја емитовала прилог;
- 2) када приватни колекционар, музеј или галерија омогући приступ делу другим лицима (нпр. истраживачима, студентима, новинарима, фотографима, аукцијским кућама) и дозволи им да фотографије које су направили објаве посредством медија, у каталозима, преко постера и сл. – право стиче лице које је објавило фотографије;
- 3) када приватни колекционар да слику у закуп музеју или галерији да би се слика изложила – право стиче музеј или галерија која је изложила слику;
- 4) када власник старог рукописа или музичког дела закључи издавачки уговор – право стиче издавач;
- 5) када власник старог рукописа, музичког или драмског дела дозволи другим лицима (нпр. радиодифузним организацијама, музејима, библиотекама, позориштима) да објаве, представе или изведу дело – право стиче лице које је објавило, представило или извело дело.

На основу наведених примера може се закључити да власници примерака ауторских дела морају да буду опрезни приликом било каквог одобравања искоришћавања дела које они нису претходно саопштили јавности, уколико такво искоришћавање представља издавање дела или саопштавање дела јавности на други начин. Да би заштитили своја права, требало би да они буду први који ће саопштити дело јавности или да приликом давања писане сагласности за искоришћавање дела посебно уговоре да ће се право првог издавача пренети на њих.

Због тога се може упутити критика да усвајање права првог издавача оптерећује власнике примерака ауторских дела, који су принуђени да сарађују са другим лицима зато што нису у могућности да сами искоришћавају дело или зато што немају довољно финансијских средстава. У случају губитка овог права не само што неће моћи да остваре добит од објављивања дела, већ неће моћи у наредних 25 година да искоришћавају дело. То би нпр. отежало рад музеја или галерија због немогућности да излажу или на други начин искоришћавају дела која поседују или би их додатно оптеретило због обавезе да од лица које је објавило дело траже сагласност за искоришћавање дела и плате накнаду за то. Истовремено, због страха да не изгубе своје права, неке установе

би могле савесним лицима онемогућити приступ делима које поседују и тако негативно утицати на обављање њихових активности.³⁵

Ипак, стицањем права првог издавача, ове установе су у прилици да искоришћавањем објављеног дела и давањем сагласности за његово искоришћавање остваре значајну добит и да ту добит уложе у друге активности. На тај начин ће се олакшати и унапредити обављање њихових основних делатности које су важне за културни развој друштвене заједнице. Зато се може рећи да, упркос одређеним недостацима, право првог издавача јесте значајно и вредно право које власницима примерака старих дела пружа прилику да зараде, а друштвеној заједници да обогати своју културну баштину.

VI Закључак

Увођење права првог издавача је друштвено и економски оправдано, јер доприноси заштити општих интереса и интереса лица која издају или на други начин саопште јавности слободно дело које пре тога није било издато. Ипак, у теорији је изражено мишљење да је у одређеним случајевима пружање додатне заштите овим лицима непотребно и да је примена права првог издавача у таквим случајевима неоправдана.³⁶ Реч је о случајевима у којима није неопходно подстицати објављивање старих дела, јер трошкови објављивања дела нису високи, а могућност да конкуренти првог издавача искоришћавају дело је минимална.

Први издавач не мора увек да сноси све трошкове објављивања дела, јер често има финансијску подршку других лица и непрофитних установа (нпр. музеја, архива, универзитета) или су те установе оне које објављују дело и које није потребно подстицати, јер се залажу за што већу доступност дела јавности и за њихово слободно коришћење. Затим, конкуренти првог издавача некада носе исте трошкове као и први издавач, док први издавач не мора да сноси трошкове стицања примерка дела, јер наследници аутора или власници примерка могу да поклоне примерак дела или да без накнаде омогуће приступ делу. Истовремено, трошкови откривања и чувања дела могу бити умањени, јер лица која то раде не морају да траже накнаду за свој рад, а трошкови припремања дела за објављивање могу бити умањени због развоја технологије и коришћења интернета.

При томе, и сам издавач или лице које на други начин саопшти дело јавности може да спречи конкуренте да јефтино искоришћавају дело које је он већ објавио. Он може да објави својеврсну прераду слободног

35 Исто и Н. Simpson, D. Booton, *нав. чланак*, стр. 290.

36 Вид. А. R. Reese, *нав. чланак*, стр. 654.

дела и тако стекне ауторско право, због чега ће конкуренти морати да утврде изворни садржај дела, који није заштићен ауторским правом, јер само тај део могу слободно да користе. То ће увећати њихове трошкове, а издавачу прерађеног дела омогућити да за то време остварује добит. Први издавач ће бити у предности у односу на своје конкуренте и уколико пре њих задовољи потребе тржишта, а издавач који је нпр. власник старог рукописа неког познатог писца може прво да прода копије рукописа позоришним и филмским редитељима и продуцентима, па тек онда да изда дело. Спречавање конкурената да искоришћавају објављено дело могуће је и у случајевима када је за искоришћавање неопходан оригинални примерак дела. Први издавач тада може онемогућити приступ примерку дела или тражити високу накнаду за то.³⁷

Иако сви наведени примери указују на то да је пружање заштите првом издавачу у одређеним случајевима непотребно, реч је о појединачним случајевима који не умањују значај права првог издавача. По правилу, потребно је пружити овакву заштиту да би се конкуренти првог издавача спречили да искоришћавају објављено дело, јер чим су примерци дела стављени на располагање другим лицима, израда додатних копија дела је за њих често јефтина.³⁸ То значи да су трошкови првог издавача ипак виши од од трошкова које у вези са објављивањем сноси његови конкуренти. Било би отуда лоше решење ускратити заштиту свим издавачима, а било би тешко пружити заштиту у појединачним случајевима. Зато се може закључити да је оправдано пружање заштите свим лицима која издају или на други начин саопште јавности слободно дело које до тада није било издато.

Да би се ублажиле негативне последице овакве заштите, право првог издавача се усваја као једно специјално, привремено право, јер ипак, заштита се пружа лицима која нису духовни ствараоци дела, и то обично привредним субјектима. Заштита им се пружа само у оној мери у којој је потребно да се подстакну да објаве дело и учине га доступним јавности. Због тога се може рећи да је право првог издавача прихваћено да би се на посредан начин заштитили општи интереси, јер се објављивањем слободних неиздатих дела унапређује духовно стваралаштво и увећава културно наслеђе друштвене заједнице. Остаје једино да се види да ли ће у пракси бити прилике да се право првог издавача примени и да ли ће оно остварити своју сврху, јер питање је колико ће слободних неиздатих дела бити откривено и да ли ће власници примерака тих дела заиста бити мотивисани да их објаве.

37 Више *ibid.*, стр. 654–659.

38 William M. Landes, Richard A. Posner, „An Economic Analysis of Copyright Law“, *The Journal of Legal Studies*, vol. 18, бр. 2/1989, стр. 326.

Mag. Ivana RAKIĆ
Scholar of Ministry of Education and Science
PhD Student, Faculty of Law University of Belgrade

PUBLICATION RIGHT

Summary

The article deals with the publication right which was introduced into Serbian law in 2004. It is a new related right which came from the Council Directive on harmonizing the term of protection of copyright and certain related rights of 1993. The Serbian Law and Directive provide that any person who, after the expiry of copyright protection, for the first time lawfully publishes or lawfully communicates to the public a previously unpublished work, will benefit from a protection equivalent to the economic rights of the author. This means that publication right may only be acquired if the copyright in the work expired, if the work was previously unpublished and if a person lawfully publishes the work for the first time. The term of protection of publication right is 25 years from the time when the work was first lawfully published or lawfully communicated to the public.

The introduction of the publication right is important for the owners of the physical copies of the works, for the publishers and other persons who communicate the work to the public, because they are not stimulated to publish such works if they can not secure a copyright protection. It is an opportunity for private collectors, museums and galleries, although they need to be careful when allowing access to their collections, lest they lose the publication right. The introduction of the publication right is also in the public interest, because it encourages the greater dissemination of old unpublished works.

Key words: *publication right, related rights, intellectual property.*